CORA Cork Open Research Archive
Cartlann Taighde Oscailte Chorcaí

Title	Imagini din galerii secrete
Authors	Nicolescu, Gabriela;Vagramenko, Tatiana;Povedák, Kinga;Lisnic, Dumitru
Publication date	2020-01-01
Original Citation	Nicolescu, G., Vagramenko, T., Povedák, K. and Lisnic, D. (2020) 'Imagini din galerii secrete [Images from the Hidden Gallery Galleries Exhibition]', Tribuna, No 416, 1-15 January, pp. 17-19.
Type of publication	Article (non peer-reviewed)
Link to publisher's version	https://revistatribuna.ro/arhiva/
Download date	2024-03-29 13:55:42
Item downloaded from	https://hdl.handle.net/10468/11297

UCC
University College Cork, Ireland
Coláiste na hOllscoile Corcaigh

Imagini din galerii secrete

Muzeul de Artă Cluj-Napoca

21 noiembrie 2019 - 3 ianuarie 2020

Depozitele întinse ale arhivelor securității conțin milioane de dosare ale unor persoane sau instituții urmărite de stat. Dar, mai mult decât atât, aceste arhive prezervă mii de imagini și de obiecte pe care statul le-a confiscat de la oameni de rând sau de la grupuri mai mult sau mai puțin organizate, în scopul de a le distruge: publicații, fotografii, obiecte efemere de viață religioasă: un depozit neștiut de artă religioasă. Proiectul *Creative Agency and Religious Minorities: Hidden Galleries in the Secret Police Archives*, finanțat de către Consiliul European de Cercetare (grantul cu numărul 677355) re-examinează și re-contextualizează depozitele arhivelor poliției secrete din trei țări: România, Republica Moldova și Ungaria. La acest proiect s-a adăugat și un altul, finanțat de către Consiliul Irlandez de Cercetare, pentru cercetarea arhivelor securității din Ucraina. Cercetătorii Gabriela Nicolescu, Dumitru Lisnic, Kinga Povedak și Tatiana Vagramenko au făcut cercetare, sau s-au ocupat de organizarea de expoziții în scopul de a atrage atenția cercetătorilor dar și a publicului larg asupra metodelor de arhivare și a conținuturilor diferite ale arhivelor, în relație cu studiul religiei, culturii și al societății. Prima expoziție, din seria de patru, a fost deschisă la Cluj-Napoca, la Muzeul de Artă pe 21 Noiembrie 2019.

Cercetători: Dumitru Lisnic, Gabriela Nicolescu, Kinga Povedak și Tatiana Vagramenko

Cercetare și impact

Despre unicitatea expoziției

Imagini din Galerii Secrete

Gabriela Nicolescu

În foarte multe muzee din lume curatorii expun obiectele din depozitele muzeelor în care lucrează. Dar acest fapt constituie în sine o limitare, din mai multe motive. În primul rând muzeele nu au spații de stocare după măsura nevoilor de colecționare. În al doilea rând, colecțiile vechi dictează subiectul și greu pot vorbi despre lumea în care trăim. În experiența mea de lucru în muzee și în galerii de artă am încercat să fac expoziții cu obiecte, imagini, filme din afara muzeului, sau să expun acele obiecte care sunt în depozite, dar care rareori sunt expuse. Pasiunea mea pentru muzee pendulează între bucuria de a pune în scenă idei noi (sau mai vechi) și dorința de a trezi muzeul din învechire și din static, astfel încât să reușească să atragă publicul contemporan. Cred că avem nevoie să spunem povești folosind imagini și obiecte. Muzeul este încă un spațiu atractiv și unul în care oamenii se pot întâlni pentru a dezbate.

În proiectul *Hidden Galleries* mi-a plăcut să lucrez cu istorici, antropologi, designeri și artiști. M-am folosit de experiența din antropologia vizuală pentru a organiza pe teme diferite materialul vizual colectat în cercetare și pentru a întreba: Ce vedeți când priviți aceste fotografii în prezent? Există o viață pentru aceste imagini în afara arhivelor? Spun imaginile altfel de povești decât cele surprinse în cuvinte? De obicei cercetătorii își prezintă rezultatele cercetărilor lor su b formă de text. Dar publicul larg rareori citește aceste articole sau cărți publicate.

Pe lângă lucrul la conceptul și realizarea efectivă a patru expoziții (în Cluj-Napoca, Budapesta, Cork și Chișinău) proiectul propune și desfășurarea unor evenimente de proiecție și discuții pe marginea unor filme de propagandă, vizite ghidate și nu în ultimul rând, realizarea unor cursuri/ program de practică pentru elevii de liceu și respectiv de facultate. La Cluj, elevii *Liceului de Arte Vizuale „Romulus Ladea"* vor fi familiarizați cu câteva din rezultatele proiectului, plecând de la ideea de arhivă vizuală, mai exact de la una dintre platformele de socializare cu care se îndeletnicesc - Facebook. Ce fel de imagini postează? S-au gândit vreodată dacă există efecte secundare în postarea de imagini cu familia sau cu prietenii? Cazul lor contemporan va fi alăturat poveștilor din arhivele poliției politice, atunci când fotografii personale și întregi albume au fost confiscate ca probe de incriminare și ca instrumente de identificare a altor persoane. Elevii vor fi îndemnați să exploreze materialul vizual vast (arhiva online a proiectului, dar și expoziția) și să creeze obiecte sau concepte de mini expoziție plecând de la ideea de arhivă. Cu studenții de la *Facultatea de Sociologie și Asistență socială a Universității „Babeș-Bolyai"*, vom face etnografie în arhive, în spațiul expozițional și on-line. Studenții vor explora fizic dar și virtual diferite tipuri de arhive, se vor familiariza cu felul în care informația este indexată, limitele arhivelor și accesul la ele. În muzeu, studenții vor analiza ce fel de percepții au vizitatorii în expoziție, cu ce rămân aceștia după ce vizitează. ■

Cum devine viața religioasă dosar strict secret?

Despre agenți și credincioși în Ucraina sovietică

Tatiana Vagramenko

„Toți cei care au fost agenți trebuie aduși în fața curții de justiție și, dacă nu mai trăiesc, atunci copiii lor ar trebui pedepsiți” spune cel de la capătul celălalt al firului. Arhivistul din arhiva SBU (fosta KGB) din Kiev oftează adânc întorcându-se către mine: „De când s-au deschis arhivele primim telefoane de genul acesta des. Toți sunt interesați doar de numele agenților și informatorilor…”

Când am intrat pentru prima data în arhivele KGB în Ucraina și eu am fost interesată de agenții și informatorii care populau clandestinitatea religioasă din Uniunea Sovietică. Dar nu m-am așteptat la adâncimea abisului pe care îl descoperă aceste arhive. Cel puțin pentru mine. Arhivele deschid colorata și bogata moștenire a variatelor forme de non conformism religios, care a înflorit în ciuda controlului strict pe care regimul comunist l-a impus. Protocoale de interogare, dosare de supraveghere, rapoarte ale agenților, directive secrete și circulare, alături de obiecte religioase și personale confiscate – o multitudine de materiale unice care oferă lumină asupra relației complicate dintre comunitățile religioase și stat.

Poliția politică sovietică a fost foarte meticuloasă în supravegherea și înregistrarea fiecărui semn de opoziție. Experiența religioasă a cetățenilor sovietici era printre principalele preocupări. Dar ce se întâmpla în spatele ușilor poliției secrete? Cum devine viața religioasă dosar strict secret? Care erau strategiile de supraviețuire ale credinciosului, ale ființei umane până la urmă, în fața mașinii represive a statului sovietic?

Citind aceste dosare strict secrete ale KGB, am trecut și eu prin cele mai dramatice momente din viața acestor oameni. Față în față cu un mandat de arestare, sau în timpul lungilor interogatorii din timpul nopții, sau în timpul în care își serveau sentința în lagăre de muncă, credincioșii au fost constant puși în fața unei alegeri: să colaborezi sau să reziști, să te conformezi, să faci compromisuri, sau să te împotrivești. Câteodată, pe paginile aceluiași protocol de interogare, poți să descoperi toate aceste strategii. Poți adăuga la acestea, în majoritatea cazurilor, când făceam cererea pentru dosarul personal al agenților recrutați din comunități religioase, arhivistul îmi aducea dosarul lor penal în loc.

În mijlocul anilor 1950 KGB-ul a confiscat jurnalul unei femei numite Marinka, ce fusese membră a unei comunități religioase ilegale în Uniunea Sovietică. După această confiscare, circularele interne ale KGB citau *Jurnalul Marinkăi* ca una dintre cele mai importante surse despre comunitățile religioase ilegale ale Ucrainei. Jurnalul descoperea poliției secrete că credincioșii știau în marea parte a cazurilor cine erau agenții infiltrați. La fel, cunoșteau operațiunile secrete ale KGB împotriva lor. Mai mult, unii credincioși intrau în aceste rețele de informatori intenționat, sau erau aleși de către comunitate pentru a deveni colaboratori. Agenți selectați dezinformau KGB-ul sau transmiteau informații parțiale și reușeau să își avertizeze frații de credință despre planurile și operațiunile KGB.

A fost această imitare politică *arma celor slabi*? Care au fost celelalte strategii creative ale rezistenței lor ascunse, de zi de zi, compromisul, dejucarea și alte provocări pașnice la regimurile dictatoriale ale Europei centrale și de est? În expoziție vrem să arătăm multitudinea de moduri în care credincioșii au urmat acest drum dificil, în timpurile în care credința lor era considerată o infracțiune. ■

Ne putem încrede în materialul prezentat în arhive?

De la arhivele poliției secrete la etnografia minorităților religioase

Kinga Povedák

În cadrul proiectului Hidden Galleries am făcut cercetare în Arhivele Istorice ale fostei poliții secrete din Ungaria, sperând să găsesc materiale scrise și vizuale cu privire la minoritățile religioase. Cercetarea a adus în prim plan numeroase cazuri interesante și neașteptate ale subteranului religios. Unul dintre cazuri, însă, a fost mai deosebit întrucât am putut să îl conectez cu membri ai comunității care sunt activi și în ziua de azi. Dosarul în cauză conține detalii despre pastorul József Németh care era, la momentul acela, excomunicat din comunitatea penticostală recunoscută în acea perioadă. Pastorul Németh și comunitatea acestuia au fost supuși investigațiilor încă din 1968 datorită serviciilor bisericești ilegale pe care le organizau într-o biserică de casă ascunsă. În 1972, poliția secretă a organizat și documentat un raid asupra grupării. Dosarul conține 27 de fotografii de la locul faptei, împreună cu imagini ale ritualului ce au fost confiscate comunității. (http://hiddengalleries.eu/digitalarchive/s/en/item/15) După percheziția casei, pastorul Németh a fost interogat în mod repetat și a primit o suspendare de 3 luni. Comunitatea s-a destrămat și abia mai târziu, în 1982, pastorul Németh a reușit să planteze o nouă comunitate, ca membru al Bisericii Creștine Libere recunoscute oficial.

Ceea ce a făcut ca acest caz să fie mai interesant și special este faptul că am reușit să o contactez pe Lilla, fiica pastorului Németh, care, la vederea fotografiilor din dosarul poliției secrete, a devenit din ce în ce mai emoționată și mai dispusă să își povestească experiențele. Poveștile ei au reușit să aducă la viață imaginile, identificând pe unii membri din fotografii și chiar adăugând câteva experiențe mai personale. Lilla s-a regăsit într-una din fotografii în care era botezată chiar de tatăl ei. Discuțiile s-au dovedit a fi foarte importante pentru Lilla, dar și pentru soțul ei, care era prezent și care mi-a povestit că a fost supravegheat și persecutat în perioada studenției, mai ales atunci când evangheliza muncitorii de etnie romă din Budapesta. S-a ajuns la o relație bazată pe încredere și, prin discuțiile noastre, poveștile din dosare au căpătat noi semnificații. În experiențele personale pe care mi le-au împărtășit, am descoperit frică și suferință, dar și bucurie și reminiscențe încântătoare. Lilla s-a emoționat de câteva ori, dar s-a și amuzat în timp ce îmi spunea diverse istorioare despre cum tatăl ei reușea să îi păcălească pe informatori. După acea razie comunitatea s-a destrămat, iar pastorul Németh a rămas singur cu multe îndoieli și întrebări cu privire la credința sa. A lucrat ca paznic de noapte și a continuat să scrie poezii.

Lilla și soțul ei nu au văzut în discuțiile noastre o povară sau o risipă de timp. În timp, am apucat să cunosc istoriile personale ce se ascund în spatele unor surse arhivistice, istorii care, cel mai probabil, ar fi rămas nedescoperite. Istoria orală și experiențele personale trasează conturul unei povești complet diferite. O poveste ce nu este neapărat simplă și cu un final fericit doar pentru că nimeni nu a sfârșit la închisoare. Mecanismul supravegherii, al intimidării și secretizării devine tot mai evident și, după cum am văzut și în acest caz, nu era întotdeauna nevoie să se aplice violența fizică pentru a pune capăt activității religioase din subteran. Războiul fizic implica razii, supravegherea vizibilă, prezența agenților, precum și interogatoriile.

Acest caz, însoțit de cercetarea etnografică, a fost extrem de instructiv. Ilustrează foarte bine faptul că dosarele poliției secrete conțin adesea informații denaturate și o înțelegere mai profundă a lor apare atunci când întâlnești persoanele și comunitățile implicate. Vizibilitatea pe care o primesc aceste comunități religioase prin intermediul proiectului Hidden Galleries este foarte relevantă pentru zilele noastre, mai ales că și astăzi multe biserici, asemănătoare comunității din care Lilla făcea parte, pot funcționa doar ca și asociații religioase, conform noii legislații maghiare. ■

Despre Inochentism și „o călătorie la Rai”

Cercetarea etnografică în Ucraina și Republica Moldova

Dumitru Lisnic

Până mi-am început studiile în domeniul antropologiei religiilor la University College Cork am făcut istorie la Universitatea din Iași și, evident, nu cunoșteam toate metodele de lucru și detaliile legate de cercetarea de teren etnografică. Interviurile sunt acea parte a activității mele de cercetare care nu doar mă fascinează, dar care îmi provoacă și unele frici. Este mult mai ușor să lucrezi cu documentele de arhivă pe care le poți reciti, decât să efectuezi interviuri.

Dincolo de toate îngrijorările mele, prima experiență a terenului etnografic a fost de neuitat. Este vorba despre o călătorie de câteva zile pentru a vizita comunitățile de Inochentiști din partea de nord a regiunii Odesa, împreună cu profesorul James Kapalo, profesorul de geografie Dorin Lozovanu și cu un grup de prieteni. Călătoria a început în satul Cosăuți, situat pe malul drept al Nistrului, în apropiere de Soroca, locul nașterii fondatorului Inochentismului, ieromonahul Inochentie Levizor. La Cosăuți am traversat frontiera moldo-ucraineană cu bacul. Am urmat un traseu ce a trecut pe la locurile sfinte ale Inochentiștilor, precum ar fi ruinele mănăstirii subterane inochentiste de la Lipețkoe și mănăstirea din Balta, care și azi atrag numeroși pelerini. Am trecut prin orașele Balta și Podilsk (în trecut Bârzula/Kotovsk), care, chiar dacă lasă impresia unor centre provinciale mărunte desprinse din trecutul sovietic, în anii 20’ au fost capitale al Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești. Ne-am oprit și în micul oraș Zakharivka, numit până recent Frunzovka în cinstea celebrului comandant bolșevic Mihail Frunze, localitate care este situată în apropiere de orașul moldovenesc Grirориopol, aflat sub controlul forțelor de ocupație ale Federației Ruse și a separatiștilor transnistreni. Vameștii ucraineni nu ne-au lăsat să părăsim teritoriul Ucrainei prin punctul de trecere din apropiere de Frunzovka, deoarece nu toți eram cetățeni moldoveni. Din această cauză am intrat în Moldova tocmai pe la Palanca, în apropiere de limanul Nistrului, ocolind teritoriul autoproclamatei republici transnistrene. Drumurile pe care am mers nu au fost deloc ușoare. De foarte multe ori asfaltul șoselelor se pierdea în noroiul lunii noiembrie, iar mașina se bloca.

Am ajuns să conștientizez mai bine importanța călătoriei noastre și a interviurilor efectuate de noi când am citit articolul întitulat „Cu călătoria la Rai” semnat de Lesi Gomin și publicat în 1927 în ziarul „Plugarul Roș” - gazeta Comitetului Central al Organizației de Partid a Autonomiei Moldovenești. La fel ca membrii expediției noastre, Lesi Gomin a vizitat Inochentiștii din Rai (mănăstirea subterană din Lipețkoe), a vorbit cu inochentiștii, le-a luat poze și s-a bucurat de ospitalitatea lor sinceră. Dincolo de toate, Lesi Gomin a creionat în articolul său o imagine distorsionată a acestei comunități, acuzându-i pe nedrept (fapt demonstrat de documente de arhivă) pe Inochentiști de presupuse crime comise în mănăstirea subterană și nu a lăsat vocile Inochentiștilor să fie auzite în publicațiile sale. Este foarte important ca cineva astăzi să facă aceleași „călătorii la Rai”, parcurse cândva de propagandiștii sovietici, pentru a deconstrui numeroasele mituri ale propagandei care au dus la marginalizarea acestui grup și au cauzat nenumărate nedreptăți și suferințe, dar și pentru a face vocile Inochentiștilor auzite.

Biografii

Dumitru Lisnic și-a urmat studiile de masterat și doctorat în Istoria Comunismului la *Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”* din Iași. Momentan lucrează asupra tezei sale de doctorat la *University College Cork* sub îndrumarea profesorului James Kapalo. Se ocupă de cercetarea politicilor represive și a propagandei antireligioase și de strategiile de rezistență ale grupurilor religioase sectare în RASS Moldovenească în anii 1924-1940.

Gabriela Nicolescu (n. 1980) este cercetător în științe sociale și curator la *University College Cork*. A predat în domeniile antropologiei artei, studiilor muzeale, migrație, antropologie politică economică și sănătate, dintr-o perspectivă a culturii materiale și vizuale. A făcut cercetare de teren în România, sud-estul Italiei și Marea Britanie. Gabriela Nicolescu are un Masterat în Antropologie Socială la *Central European University* și un Doctorat în Antropologie Vizuală la *Goldsmiths, University of London*. A fost (co) curator a numeroase expoziții precum *Realismus versus Realitaat* (Viena) *Austerity Bites* (Londra) *Beyond Myself/ Curating Development* (Londra, Hong Kong și Manila) *Hair! Human Stories* (London), *Legături. Obiecte în context* (București), *Imagini din Galerii Secrete* (Cluj-Napoca). Pentru mai multe informații despre publicații recente și cercetare, gabriela.nicolescu.com/

Kinga Povedák (1979) a studiat etnologie europeană și studii americane la *Universitatea din Szeged*, Ungaria. Teza ei de doctorat explorează modernizarea religioasă prin fenomenul muzicii creștine în cadrul Bisericii Catolice, analizând și concentrându-se pe particularitățile religiozității vernaculare în perioada socialistă prin studierea originii mișcării din Ungaria. Este cercetător în cadrul *Grupului de Cercetare al pluralismului religios „Convivence”* (*Academia Maghiară de Științe - Universitatea din Szeged*). Publicațiile ei recente abordează religia vernaculară din Ungaria socialistă, creștinismul și cultura politică, creștinismul carismatic penticostal.

Tatiana Vagramenko este cercetător post-doctoral la University College Cork, Irlanda. Proiectul ei *Religious Minorities in Ukraine from the Soviet Underground to the Euromaidan: Pathways to Religious Freedom and Pluralism in Enlarging Europe*, finanțat de *Irish Research Council*, se apleacă asupra materialelor documentare din recent deschisa arhivă SBU (fosta KGB) in Ucraina și asupra etnografiei Revoluției Maidan.

Fotografii de **Roland Váczi**